

NEMZETISÉGEINK SAJTÓJA.

Az időszaki sajtó problémái az 1942. évi statisztikai felvétel adatainak feldolgozásával váltak ismertté. *) A különböző szempontok megvilágítása mellett a nyelvi megoszlást is kutatták, az idegen nyelvű lapok nemzetiségi jellegének szemügyrevétele azonban nem történt meg. Pedig fontosnak tűnik annak megállapítása is, hogy a szellemi kultúrának ebből a részéből mekkora szelvény jut hazánk jelenlegi területén élő nemzetiségeinknek. „Akié a sajtó, azé az ország“ hallottuk már többször és ez a megállapítás találoán jellemzi a sajtó, mint szellemi fegyver mögött álló hatalmas erőt. A magyarországi nemzetiségi politika történetében a nemzetiségek sajtója mint építő, vagy romboló szerzőszám többször jutott már szerephez. Ez a tény a magyar kormányzati politika részéről nekik biztosított messzemenő szabadság és jogegyenlőség folyamánya.

A sajtótudomány ma még kiforratlan valami s a sajtóelmélet szakkifejezései is alakulóban vannak. Ennek a folyamatnak elősegítése és irányítása a szakférfiak feladata. A továbbiakban az eddig elfogadott megjelöléseket igyekszünk tárgyunkhoz alkalmazni s a következő szóhasználatot iktatjuk be: A *sajtó* szó jelentése maga is igen tág. Mégis leggyakrabban nyomdászati útján való többszörözést jelent és ennek a munkának produktuma a sajtótermék. A sajtótermék fogalmát a sajtótörvény is megadja s alatta valamely irat, ábrázolat vagy zenemű műszaki, vagy vegyi úton előállított többszörösítését érti. Sajtótermék lehet tehát könyv, újság, röpcédula, térkép, kotta stb. Ebből mi az újság fogalmát emeljük ki, mely ismét két részre tagozható: hírlap és folyóirat. A hírlap vagy napilap (naponta egyszer, vagy többször jelenik meg), vagy hetilap, melyet hetenként egyszer vagy többször, de nem naponta adnak ki. Az újság másik válfaja, a folyóirat elnevezés alá kívánjuk foglalni a félhavonként, havonta, vagy több havonként, de legalább féléves időközben forgalomba bocsátott sajtóterméket. Az ennél nagyobb időközben megjelenő nyomtatvány már kiesik vizsgálódási körünkből.

A használt nyelvet illetően a tárgyalt újságok legnagyobb részénél az illető nemzetiségi nyelv kizárólagos, vagy főnyelv. Van azonban eset, hogy a magyarral egyenrangúan, társnyelvként szerepel, sőt az is előfordul, hogy a magyar mellett mellékesen használják, ilyenkor melléknyelvnek hívjuk. A nyelvi szempont egymagában véve nem megkülönböztető jegy a „nemzetiségi sajtó“ kiválasztásához, összesen ugyanis 140 sajtótermékben fordult elő a hazai nemzetiségek (német, szlovák, román, rutén, szerb és egyéb délszláv) valamelyikének nyelve. Ebből

*) Elekes Dezső dr.: A szellemi kultúra, különösen az időszaki sajtó számbavételének problémái. Magyar Statisztikai Szemle 1943. 4. sz.

nemzetiséginek mégis csak 57 lap tekinthető; a nagymérvű eltérés elsősorban a német nyelv másirányú szerepével magyarázható. Nevezetesen 105 sajtóterméknél fordult elő valamilyen szerepben a német nyelv, a mi kimutatásunkban viszont a hazai németiség csak 28 sajtótermékkel rendelkezik. Itt arra kell tekintettel lennünk, hogy a német mint világnyelv összekötő kapocs Magyarország és a Nyugat között és odaszánt kiadványaink jelentős részét írják németül, úgyhogy ezek a nyomtatványok nem német-ajkú honfitársaink közvéleményét képviselik. Fennáll ez a probléma a többi nemzetiségi nyelvénél is. Akkor tehát a lap „beállítottsága“ szerepeljen ismertető jegyként? Az elhatárolást mindenestre megkönnyíti, ha a lap fő vagy alcímében megjelöli a nemzetiséghez való tartozását. Ha nem teszi, a szerkesztő, vagy kiadó személye igazít útba, ennek hiányában a „sorok között“ (főleg a vezércikre gondolva) kell kutatnunk hovartartozását illetően. A nemzetiségi sajtóhoz soroljuk azt az időszaki terméket is, melyet állami vagy társadalmi közületek szerkesztenek nemzetiségi nyelven az illető hazai nemzetiség részére. Mindjárt megemlítjük itt a vallás- és közoktatásügyi miniszter szerkesztésében havonta kétszer kiadott Néptanítók Lapját mely 1942. óta a 6 hazai nemzetiségi nyelven (német, szlovák, román, rutén, szerb és horvát) írt melléklettel jelenik meg. A cél a néptanítók és ezzel az elemi iskolai oktatás egységes irányítása és a közoktatásügyi kormányzat, nagyon helyesen, súlyt helyez arra, hogy a nemzetiségi nyelven oktató tanítókkal is állandó közvetlen szellemi kapcsolatot tartson fenn. A tudományos jellegű lap szerepe egyedülálló, a részletek vázolásánál szerepére többé nem is térünk ki, csak az adatoknál vesszük mindenkor számba. Lnnék alapján most már a nemzetiségi sajtónak 2 válfaja áll előttünk: 1. a nemzetiségek köréből kikerülő és 2. a nemzetiségek részére szerkesztett sajtótermék

A tárgyalt 57 sajtótermék megoszlása nyelv szerint, tekintettel a nemzetiségi nyelv fő-, társ, vagy mellékszerepére, a következő:

1 nemzetiségi nyelven jelenik meg	43
több nemzetiségi nyelven jelenik meg	—
magyar és nemzetiségi nyelven jelenik meg	14

ebből magyar és német	2
magyar és rutén	7
magyar és szlovák	1
magyar és román	1
magyar és délszláv	3

A 14 vegyesnyelvű lapban a magyar és a nemzetiségi nyelv egyenrangúan, társnyelvként szerepelt, csupán .1 rutén lapnál fordult elő, hogy a magyar melléknyelv volt, egy délszláv lapnál pedig ez a nyelv volt csupán melléknyelv.

Az általános érdeklődési kör a tárgy szerinti megoszlásból tárul elénk.

Tartalom	Ném.	Szlov.	Rom.	Rutén	Délszláv	Össz.
Politikai (közgazdasági)	11	3	2	3	2	21
Társadalmi (ifjúsági)	3	2	1	3	2	11
Gazdasági (elsősorban)	4	—	—	2	—	6
Tudományos	3	1	1	2	2	9
Hitbuzgalmi	6	1	—	1	—	8
Hirdetési	1	—	—	—	—	1
Hivatalos	—	—	—	1	—	1
Összesen:	28	7	4	12	6	57

Nemzetiségi sajtónknak több, mint a felét a legnagyobb kultúrájú és közművelődési vonatkozásban mindig az első helyen állt nemzetiségünk, a *németség* tartja kezében. A politikainak mondott lapok vagyis a hírlapok a célnak megfelelően nem csoportosultak valamely földrajzi központ köré, (a magyarországi némettség szétszórt telepeire való tekintettel ilyenekkel nem is rendelkezik), hanem a különböző németlakta területeken igyekeztek őket életrehívni. Politikai lapjaik területi elosztásban így jelennek meg: 1938. előtti Magyarország: Budapest 2. vidék 1, összesen 3 Visszatért területek: keleti és erdélyi részek 2, visszatért Délvidék 6, összesen 11. Érdeemes megemlíteni, hogy a Délvidéken kiadott 6 politikai lapból 2 egy községben, a német többségű Bács-szentivánon jelenik meg. Meg kell jegyeznünk, hogy a politikai állásfoglalás e 11 lapnál nem egységes, akad olyan is (Die Donau), mely a múltból jólismert utat igyekszik követni.

A társadalmi jellegű lapok közül az újvidéki Bilderwoche, mint képes hetilap a felvétel idején egyetlen olyan jellegű nemzetiségi sajtótermékünk, melyet bácskai német kézben levő műintézet. a Druckerei und Verlag A. G. állít elő.

Gazdasági tartalmú lapjaiknál is a Délvidék vezet, a 4-ből 2 jelenik meg Bács-Bodrog megyében, 1 Erdélyben és 1 a fővárosban.

A tudományos irányú Deutsche Forschungen in Ungarn egyetemi színvonalú komoly tanulmányokat közöl, igen gyakran külföldi német szakférfiak tollából. A Volksbundnak ez az évnegyedes kiadványa azelőtt „Neue Heimatblätter“ néven volt ismeretes és már 7 évfolyam áll mögötte. A folyóirat kiadásában 9 nagyobb terjedelmű tanulmány jelent meg, jórészt az itteni némettség múltjával foglalkozva. A másik szaklap, a Budapesten kiadott Südostdeutsche Rundschau; a mai időkben elismerésicímeltó kivitelezését ez is az említett német nyomdavállalatnak köszönheti.

Hitbuzgalmi lapjaik fele részben katolikus (3). fele részben (3) evangélikus hívekhez szólnak. A Délvidéken 1 katolikus és 2 evangélikus, Budapesten 2 katolikus és Győrött 1 evangélikus lap jelenik meg.

Bács-Bodrog megye visszatért része sajtózempontból a németiségnek jelentős fellegvára, sajtójuknak közel a fele (28-ból 13) onnét jut el az ország többi részébe. Az anyagi jólét és a Délvidék szellemi életére zártabb telepeiknél fogva kezdettől gyakorolt erősebb hatás magyarázza meg legjobban ezt a jelenséget.

Sajtóját tekintve a második helyen a lélekszáma szempontjából egyébként hátrább kerülő *ruténség* áll. Ez a tényező annál örvendetesebb, mert náluk még a nagyobb teherbíróképesség sem magyarázhatná a szellemi vonalon elért eredményt. Viszont a ruténség szellemi és gazdasági felkarolása visszacsatolásuk óta fontos fejezete a nemzeti építő programnak és ennek eredményeit tükrözi vissza a felvett keretben az alábbi kép:

2 politikai, hetenként kétszer megjelenő és 1 hetenként kiadott lapot mondhatnak magukénak; az első kettő mögött ismert politikusaik, Fenczik István és Bródy András állnak. A Negyilja csak hetenként egyszer jelenik meg Budapesten a Katolikus Agrárfüvéségi Legényegyletek Országos Testületé szolgálatában és ennek kiadásában.

A Literatuma Negyilja kéthetenként kerül az olvasó asztalára; tárcák, költemények és rövidebb tanulmányok képezik tartalmát. A Narodna Skola pedagógiai szaklap magyar és ruszin nyelven közli, hol felváltva, hol párhuzamosan mondanivalóját. A folyóirat rutén vonatkozásban még külön is annak a célnak szolgálatában áll, amelyet a nemzetiségek tanítói testületé irányában a Néptanítók Lapjának különböző nyelvű mellékletei a megállapított egységes rendszer szerint látnak el. A Ruszjka Molo-dezs a rutén ifjúságot olyan tárgykörben kívánja foglalkoztatni, mint a magyar fiatalságot pl. a Zászlónk, vagy a Magyar Cserkész stb.

A gazdasági tárgyúnak tekintendő 2 újság egyelőre még nem önálló rutén kezdeményezés, hanem az OKH, illetve a Hangya Szövetkezet támogatásával lát napvilágot. Míg az utóbbi kizárólag rutén nyelvű, addig a Podkarpatszkoje Druzsesztvo „Kárpátaljai Szövetkezés“ alcímmel a teljes kétnyelvűség alapján áll. A lapok a gazdasági közösség érzését kívánják elmélyíteni a szövetkezeti eszme egyidejű népszerűsítésével.

Előkelő szerep betöltésére hivatott a Zorja, a Kárpátaljai Tudományos Társaság reprezentatív kiállítású évnegyedes folyóirata. Azonban nemcsak a kivitelezés, hanem a mélyenszántó tartalom is jelentős. Szeretnők hinni, hogy a rutén nyelvvel kapcsolatos nyelvtani kérdések nyugvópontra juttatása, egyes vitás történeti részletek tisztázása, a gazdag népi és irodalmi kincsek feltárása a fennállásának második évét betöltött folyóirat köré csoportosulni hivatott szerkesztőbizottság munkája árán további lendületet nyerhet. Mindehhez már az eddig megjelent füzetek is alapot nyújthatnak.

A „Kárpátaljai Közlöny“ hivatalos lap a törvény útján is megvalósítandó kárpátaljai önkormányzat eszköze. Az idevágó összes megjelenő jogszabályokat (törvénytől a szabályrendeletig) magyar és rutén nyelven közli és egyúttal a további esetleges eljárások alapjául a hivatalos rutén szöveget is megállapítja. A ruténség ezzel ma ebyéb nemzetiségeinknél több kiváltságot élvez.

A *szlovák sajtó* vonalán az utóbbi időben észlelhető nagy fejlődés. A magyar és szlovák illetékesek között lefolyt tárgyalások eredményeként az eredetileg Érsekújvárod forgalomba hozott Slovenská Jednota hetilap Budapestre tette át székhelyét s itt hetenként kétszer adták ki, majd egyre erősödő színvonalú napilap lett. Az időközben megalakult Szlovák Nemzeti Egység Pártja hivatalos szócsövének választotta, azután önálló kiadványsorozatot indított s a közzétett füzetek száma és tartalmi színvonala mindjobban emelkedik. Budapesten és Kassán továbbá szlovák politikai hetilap jelenik meg; ez utóbbi külön utakon jár s az Egység Párttal szembeszállva a szlovák eszmét képviseli bizonyos katolikus alapszínezettel.

A Prameü a szlovák katolikus ifjúság körében terjeszti a Kallot-eszmét, ugyanúgy, mint a ruténeknel a Negyilja esetében láttuk. Az Iskra az ifjúsághoz szól, éspedig a kassai szlovák gimnázium önképzőkörének növendékei szerkesztik és adják ki. Az időnként forgalomba hozott ügyes nyomtatványért, mely munka egyébként már nem az első éve folyik, elismerés illeti meg a kassai diákokat. Kifejezetten vallási jellegű szlovák nyelvű folyóirat Békéscsabán, a nagy tiszántúli központjukban jelenik meg Evanjeliczky Hlásnik címen. Tekintetbe véve a német nyelvű sajtó ismertetésénél mondottakat, megállapíthatjuk, hogy a német és szlovák, mint politikailag leginkább szervezkedő nemzetiségeink politikai lapjait, azaz hírlapjait vagy az újonnan létesült központok útján a fővárosból irányítják, vagy azok a visszatért területeken jelennek meg. Az 1938. előtti Magyarország földjén élt fajtestvéreik politikai tekintetben szemmeláthatólag kevesebb érdeklődést tanúsítottak, mert politikai színezetű sajtójuk száma a mostanihoz képest elenyésző volt. Kiegészítésül természetesen tudnunk kellene, hogy ezek a sajtótermékek példányszám szerint az ország különböző részein és a szomszédos anyaállamokban mekkora elterjedtségnek örvendenek.

A *román nyelvű* nemzetiségi sajtó a világháború után nálunk az elcsatolások következtében megszűnt és csak 1940-ben éledt újjá. E téren még egyelőre nem a természetes fejlődés, vagy a szükségletek, hanem az átmeneti időben megvalósítani kényszerült viszonyosság érezteti hatását és befolyásolja az engedélyezhető sajtótermékek számát. Kolozsvárott napilapjuk jelenik meg a hazai románság vezetőjének, Hatieganu Emil tanár, v. miniszter szerkesztésében. Besztercén pedig a Săptămăna c. politikai hetilapot adják ki, önnek szerkesztője papi személy, Jón

Costan. Mindkét lap nagy figyelmet szentel az északerdélyi román írók és költők műveinek leközlésére. Irodalmi tartalmú cikkek természetesen a családok számára szerkesztett folyóiratukban, a *Via*(a *Illustrata* hasábjain olvashatók leginkább. A folyóirat a kolozsvári görög keleti püspökség támogatását élvezi és ennek nyomdájában állítják elő.

A hazai *szerbek* napilapja a tartalmas újvidéki *Nova Posta*. Itt érdemes megemlíteni, hogy a délszláv uralom aktt az egész Vajdaság (a Bánságot is ideértve) területén mindössze 1 szerb napilap, az Újvidéken kiadott *Dán* jelent meg, tehát a jelenlegi helyzet kielégítőnek mondható. Kimutatásunkban még nem szerepel (az 1942. évi adatgyűjtés eredményeivel való összevetés nem volna ekkor teljesen pontos) a csak 1943-ban Zomborban megindult *bunyevác-sokac* hetilap, a *Nase Novine*. A szerbség is kapott azóta a meglevő képes szemle mellé 1 hetilapot *Ponedeljak* címen. A délszláv nyelvű sajtóhoz tartozik még a *Topol*, mely társadalmi és közművelődési tartalmú havonként megjelenő folyóiratot a fővárosban hozzák forgalomba a muraközi nép számára. A seregszemlét a Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület hetilapja a „*Muraszombat és Vidéke*“ zárja be, mely ugyan jórészt magyar nyelven szól az olvasóhoz, azonban a kisebb közlemények között a vend is előfordul, mint melléknyelv.

Az összegyűjtött anyagot területi kombinációval a túloldali táblázatba foglalhatjuk.

A jelenlegi háborús helyzet és az abból adódó összes nehézségek következtében ugyan még nem kapunk olyan teljes körű kegyensúlyozott képet a nemzetiségi sajtóról, mely a fent említett körülménynek mindenben megfelelné. Mégis a nyers adatokon túlmenő szemlélődés meggyőzhet arról az eleven gazdasági, szociális, szellemi stb. életről, mely nemzetiségeinket ma áthatja. A nemzetiségi sajtó mutatkozik sok tekintetben alkalmas eszköznek a közöttünk élő idegen anyanyelvű honfitársaink megismerésére. Az a vélemény, hogy a nemzetiségi kérdés megoldásánál a fegyveres mérkőzések végső kimenetele fogja a döntő szót kimondani nem talál erre a szerfelett sokrétű és itt a Dunamedencében időtállóan mutatkozó problémákra. Kielégítő eredményt az államhatalom pusztán jogszabályai útján nem képes elérni. A kivezető megoldáshoz a társadalmi úton kínálkozó eszközöket is keresni kell és ennek egyik ága a sajtó, mely összekötő kapocs lehet a közős haza felé, de mint említettük, áthághatatlan szakadékot is vájhat romboló eszközeivel a megértést keresők közé. Ennek ismerete figyelmeztetés a sajtót gondozó és irányító államhatalom és az olvasóközönség irányában. Ugyanekkor az sem téveszhető szem elől, hogy a sajtószabadságot igen sok állam, így a mi törvényhozásunk is kodifikálta és a változatlanul érvényes törvény korlátai békeidőkben ledőlnek. Ekkor pedig a szellemi javak kölcsönös cseréje a sajtó útján a legszélesebb alapokon ismét tovább

**A nemzetiségi sajtó földrajzi megoszlás, nyelv és jelleg szerint
(1942)***

Terület	Német			Szlovák			Román			Rutén			Dél-szláv			Mind- össze
	Ö.	H.	F.	Ö.	H.	F.	Ö.	H.	F.	Ö.	H.	F.	Ö.	H.	F.	
Abauj-Torna vm. Kassa tjv.				2	1	1										2
Bács-Bodrog vm. Apatin	3	3														3
Bácsszentiván	2	2														2
Hódság	1		1													1
Ujverbász	2	1	1													2
Ujvidék tjv.	4	4											2	1	1	6
Zombor tjv.	1	1														1
Békés vm. Békéscsaba mv.				1		1										1
Beszterce-Naszód vm. Beszterce mv.	1	1					1	1								2
Győr-Moson-Pozsony vm. Győr tjv.	1	1														1
Kolozs vm. Kolozsvár tjv.	1	1					2	1	1							3
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Budapest szfv.	9	2	7	4	2	2	1		1	3	2	1	3		3	20
Sopron vm. Sopron tjv.		1	1													2
Szatmár vm. Nagykároly mv.	1	1														1
Ung vm. Ungvár tjv.										9	3	6				9
Vas vm. Muraszombat													1	1		1
Összesen	6	18	10	7	3	4	4	2	2	12	4	8	6	2	4	57

folyhat s kívánatos, hogy a nemzetiségi sajtó ne csak mint pusztá adat szerepeljen a magyar statisztikai kimutatásokban, hanem országunk szellemi kultúrájának fontos tartozékává fejlődjék.

Karl János dr.

*) Rövidítések: Ö=összesen, H=hírlap, F=folyóirat.